

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В ДЕРЖАВАХ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОГО ПРАВА

Коваль М. П.

ВСТУП

Перш ніж розпочати вивчення цієї теми, необхідно пригадати основні аспекти правової системи загального права. Отже, правова система загального права – це єдність законів і тенденцій, що ґрунтуються на правилах, сформульованих суддями в прецедентах, і є основним джерелом (формою) права. Іншими словами, в цій правовій системі процесуальне право має пріоритет над матеріальним правом¹.

Загалом, загальне право було створено королівськими суддями в середньовічній Англії. Поступово вони дійшли висновку, що їм потрібна однаковість у вирішенні схожих справ. З цієї метою вони прагнули дотримуватися раніше прийнятих рішень (прецедентів) при розгляді справ. Ця правова система прийшла на зміну раніше використовуваним формам правосуддя, таким як місцеві, перелічені, міські та баронські суди. Вона була обов'язковою як для Корони, так і для судів нижчих інстанцій. Раннє існування централізованої монархії в Англії означало, що загальне право з'явилося рано. У той час як римське цивільне право почало розвиватися в європейських країнах близько 1400 року, загальне право в Англії вже було сформоване з акцентом на засобах захисту від зловживання правом – ув'язнення ворогів без суду і слідства².

Для англосаксонської правової системи характерні загальне право та справедливість. Основним джерелом права в цій правовій системі є прецедент, коли рішення суду в конкретній справі стає обов'язковим правилом для наступних аналогічних справ. Поряд із загальним правом розвинулося також право справедливості, яке доповнює загальне право і дозволяє покладатися на різні рішення в конкретних справах на основі совісті, справедливості та королівської

¹ Скакун О. Ф. Теорія держави і права. підруч. О. Ф. Скакун. Харків : Консум. 2021, с. 67

² Гапотій, В. Д., Жильцов, О. Л., Воржевітіна, Г. І. Основні правові системи світу: навчальний посібник. ФОП Однорог Т.В., Мелітополь. 2019. URL : <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8307/1/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%20%281%29%20%280%94%20%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>

милості. Таким чином, можна побачити, що англосаксонська правова система зробила важливий внесок у правову традицію і в порівняльне правознавство в цілому³.

Що стосується вирішення публічно-правових спорів у цій правовій системі, то слід зазначити, що адміністративна юстиція, яка почала розвиватися в більшості країн у другій половині 19 століття, формувалася в кожній країні індивідуально, з урахуванням існуючих соціальних умов і традицій та під впливом панівних на той час теоретичних поглядів. Як наслідок, системи адміністративної юстиції, що склалися в ряді країн, суттєво відрізняються одна від одної. Отже, правосуддя (від лат. *justitia* – справедливість, законність, *jus* – право) – термін, що позначає сукупність судових установ, їхню діяльність зі здійснення правосуддя та судову владу. Українські словники визначають правосуддя як законність, справедливість і правосуддя, що здійснюється системою судових установ. З огляду на ці характеристики правосуддя та управління, термін "адміністративна юстиція" в цілому можна трактувати як розгляд і вирішення спорів, пов'язаних з управлінням (адмініструванням), органами, що здійснюють правосуддя (правосуддя)"⁴. [4]

Дослідження показують, що в країнах, де все ще переважає загальне право, не існує єдиної системи органів адміністративної юстиції, які виконують лише функцію досудового вирішення публічних спорів і просто адмініструються судами загальної юрисдикції.

Англосаксонська система адміністративних судів характеризується насамперед використанням звичаєвого права та прецедентного права. Звичаєве право пов'язане з історичним розвитком таких країн, як Велика Британія та Сполучені Штати Америки, та передачею правових (статутних) норм і судових рішень від одного попереднього покоління до іншого. У цих країнах велику роль відіграє прецедентне право, а минулі прецеденти є

³ Власенко Н.Н. Історія виникнення та особливості застосування «загального права» та «права справедливості» в англосаксонській правовій системі. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2022.С.3-7 URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/1.pdf

⁴ Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство. навчальний посібник. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахура. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ.2014. 596с.URL: <https://dpspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/210/1/admin%20sydoc.pdf>

обов'язковими для вирішення справ зі схожими спірними питаннями, незалежно від дати їх винесення⁵.

1. Особливості адміністративного судочинства у Великій Британії

Адміністративне судочинство у Великій Британії розглядається, як існуюча процедура оскарження до суду рішень і дій адміністративних органів та посадових осіб, тобто особливий вид судової діяльності; а з іншого боку, як діяльність судів як квазісудових органів.

На відміну від континентальних правових систем, англосаксонське право більше зосереджується на процедурних та практичних аспектах свого функціонування. Так, якщо французька адміністративна юстиція базується на ідеї максимальної ізоляції сфери державної адміністративної діяльності від загальних судів, то у Великій Британії перші адміністративні квазісудові органи були створені "спонтанно", оскільки на початковому етапі взагалі не було жодної теорії. Англосаксонська система адміністративної юстиції базується на доктрині, що всі посадові особи є рівними перед судом і що посадові особи не виключаються з-під юрисдикції тих самих судів, що й інші громадяни. Тому створення окремого органу для вирішення спорів, де однією зі сторін є орган державної влади, суперечить принципу верховенства права, одному з основоположних принципів англійської правової системи, відповідно до якого всі особи повинні нести рівну відповідальність перед загальним судом.

Створивши ефективну систему судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю виконавчої влади, англійська правова система має значний досвід її реалізації. Англосаксонська система функціонує на межі між виконавчою та судовою гілками влади. З одного боку, адміністративні судові органи позитивно взаємодіють з виконавчою владою, що допомагає їм краще зрозуміти суть справи, яка розглядається; з іншого боку, вони наділені судовою владою і перебувають під суворим контролем судів загальної юрисдикції, від яких, у свою чергу, залежить правильне (з точки зору права) вирішення спору⁶.

⁵ Бевзенко В. Адміністративна юрисдикція: сутність, критерії та межі. Юридичний вісник України. 2019. 2-8 серпня (№ 31). С. 180-195. URL: <https://racurs.ua/b104-administrativna-urisidkciya-sutnist-kriteriyi-ta-meji.html>

⁶ Решота В. Реформа адміністративної юстиції у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії. COPERNICUS Political and Legal Studies. Vol. 1, Issue 2 (June 2022): pp. 24–32. URL <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/cpls/2/cpls202.pdf>

Тривалий час в Англії ідея адміністративної юстиції була абсолютно невизнаною, оскільки вважалося, що традиційна система правосуддя здатна вирішити всі спори. Створення адміністративної юстиції в Англії є винятковим явищем і являє собою певний відхід від загальноприйнятих принципів верховенства права.

Адміністративна юстиція у Великій Британії визначається у частині 4 статті 13 Додатку 7 до Закону про трибунали, суди та виконання судових рішень як "загалом система прийняття рішень адміністративного або регуляторного характеру щодо фізичних осіб, включаючи процедуру прийняття таких рішень, законодавство, відповідно до якого такі рішення приймаються, та систему вирішення спорів щодо таких рішень". Визначення є надзвичайно широким. Зокрема, з прийняттям Закону про трибунали, суди та виконання судових рішень у Великій Британії була створена оновлена дворівнева система трибуналів, в якій адміністративні справи розглядаються незалежно від адміністративного органу або департаменту, в якому вони були створені або розпочаті.

Така організація судової системи використовувалася для забезпечення послідовного, незалежного та ефективного адміністрування⁷. На початку 20-го століття, коли суди вже не могли розглядати велику кількість справ у сфері економічних і соціальних відносин, адміністративні органи влади створили адміністративні суди як підпорядковані судам органи для розгляду справ у порядку досудового провадження⁸.

Так, відповідно до основних положень доктрини, захист суб'єктивних прав здійснюється судами загального права. В епоху державно-монополістичного капіталізму цей принцип був порушений через поширення квазісудових органів, уповноважених розглядати окремі категорії спорів, в яких однією зі сторін є представник виконавчої влади. Особливістю адміністративних трибуналів є спеціалізація їхньої діяльності та спрощення процесуальних правил реалізації права на звернення до квазісудових органів: Закон "Про трибунали та розслідування" 1958 року

⁷ Решота В. Реформа адміністративної юстиції у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії. COPERNICUS Political and Legal Studies. Vol. 1, Issue 2 (June 2022): pp. 24–32

URL <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/cpls/2/cpls202.pdf>

⁸ Власенко Н.Н. Історія виникнення та особливості застосування «загального права» та «права справедливості» в англосаксонській правовій системі. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2022. С.3-7. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/1.pdf

встановив єдині правові засади функціонування квазісудових органів з розгляду адміністративних спорів та взаємодії адміністративних трибуналів із судовою системою, передбачає дотримання адміністративними трибуналами принципу природного правосуддя. Однак, хоча Закон "Про судоустрій і судочинство" встановлює загальні принципи діяльності, він не сприяє встановленню належної однаковості в структурі цих органів. Спори між органами державної влади та громадянами (в рамках контролю за діяльністю перших) розглядаються звичайними судами загальної юрисдикції.

Квазісудові органи (адміністративні суди, що складаються з осіб, які мають досвід у сфері діяльності, якою займаються суди) знаходяться між виконавчою владою та загальними судами і визначають права певних осіб на допомогу та послуги, передбачені законом.

В англосаксонських країнах під квазісудовими провадженнями розуміють форму судочинства, яка відповідає так званим принципам природної справедливості. До таких принципів належать відкритість, змагальність, можливість бути вислуханим, обов'язок виносити вмотивовані рішення та можливість оскарження. Слід також підкреслити, що органи адміністративної юстиції не слід ототожнювати з квазісудовими органами. По-перше, не тільки квазісудові органи входять до системи органів адміністративної юстиції, а по-друге, не всі квазісудові органи є органами адміністративної юстиції.

Квазісудова природа адміністративних судів проявляється в тому, що вони визначають фактичні обставини справи і застосовують до них правові норми. Роль загальних судів, які існують поряд з трибуналами і розглядають та вирішують спори в адміністративній сфері, залишається важливою у захисті прав громадян. У законодавстві Великої Британії немає положень, які б забороняли громадянам звертатися до загального суду з позовом проти дій адміністративних органів, якщо вони вважають, що трибунал не вирішив належним чином адміністративний або правовий спір. Потреба в адміністративній юстиції не повинна призводити до недооцінки переваг традиційної системи правосуддя. Судова система, яка функціонує на основі багатовікового досвіду, гарантує професійний розгляд справ; досвід загальних судів, напрацьована практика, система прецедентного права та загальні принципи судочинства також мають важливе значення. Таким чином, сьогодні поряд із загальними судами діють адміністративні трибунали, які

надають громадянам можливість оскаржити рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень⁹.

Британський законодавець прагнув зблизити судову систему і систему судочинства, вирішити їхні суперечності та вирішив підвищити роль і статус адміністративної юстиції як інституту, що разом із судами вирішує спори і здійснює діяльність із захисту та відновлення прав і законних інтересів громадян і організацій. Таким чином, можна виділити дві форми адміністративної юстиції у Великій Британії. Діяльність судів як квазісудових органів з вирішення спорів в адміністративній сфері та діяльність адміністративних судів при здійсненні судового контролю за діями та рішеннями адміністративних органів у Великій Британії¹⁰.

Адміністративні суди відповідають за вирішення спорів між державними органами, посадовими особами та громадянами. Адміністративні суди розглядають адміністративні спори в першій інстанції і вважаються органами спеціальної юрисдикції по відношенню до судів загальної юрисдикції. Його правовий статус – це механізм квазісудової діяльності, затверджений парламентом. Зокрема, адміністративні апеляції можуть бути подані на рішення, прийняті адміністративними судами. Апеляції можуть бути направлені безпосередньо міністру або до спеціально створеного апеляційного трибуналу. Апеляції на рішення адміністративного суду подаються до Генерального суду, який здійснює нагляд за діяльністю адміністративних судів.

Наразі суди у Великій Британії можна охарактеризувати як організаційно та юридично незалежні. Наразі в країні існує близько 60 різних трибуналів, а всього їх працює понад 2 000. Кожен суд діє відповідно до власного статуту, який визначає його кількісний склад та порядок роботи.

Модернізація державного управління у Великій Британії та конституційні реформи наприкінці 20-го століття мали на меті зберегти адміністративні трибунали як форму адміністративної юстиції та розширити їхній вплив у правовій системі країни. З цією метою, відповідно до Закону про трибунали, суди та виконавчу процедуру 2007 року, адміністративні трибунали створюються на

⁹ Решота В. Реформа адміністративної юстиції у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії. COPERNICUS Political and Legal Studies. Vol. 1, Issue 2 (June 2022): pp. 24–32. URL <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/cpls/2/cpls202.pdf>

¹⁰ Pre-Action Protocol for Judicial Review. website. URL https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/protocol/prot_jrv

підставі підзаконних актів (актів парламенту), їхня діяльність певним чином регулюється, а деякі з них об'єднуються. У Великій Британії були створені нові інститути адміністративної юстиції – Суд першої інстанції та Суд вищої інстанції. Реформи 2007 року у Великій Британії посилили професіоналізацію адміністративної юстиції шляхом уніфікації діяльності трибуналів, водночас розширивши можливість перегляду рішень трибуналів у межах трибунальної системи та обмеживши право на оскарження таких рішень у судовому порядку¹¹.

Крім того, відповідно до розділу 7(1) Закону про трибунали, суди та виконання судових рішень, Лорд-канцлер Сполученого Королівства має право, за згодою відповідного судового комісара, прийняти рішення про створення більш ніж одного суду першої інстанції для розгляду певних категорій справ. Судова система Великої Британії зазнала значних змін у зв'язку зі збільшенням кількості звернень до судів із заявами про судовий перегляд актів і рішень органів державної влади та необхідністю імплементації положень Акту про права людини, який імплементував у законодавство Великої Британії Європейську конвенцію про захист основоположних прав людини і основоположних свобод. Адміністративний суд був створений у складі Високого суду правосуддя, тобто Відділення Королівської лави. Крім того, принцип обов'язкового попереднього (досудового) звернення до органів адміністративної юстиції діє в багатьох країнах, що належать до англосаксонської правової системи. Це означає, що лише після розгляду досудового оскарження у визнаному квазісудовому органі може бути розпочато провадження у Загальному суді.

Таким чином, аналізуючи адміністративну юстицію у Великобританії (англосаксонський варіант), можна зробити висновок, що адміністративна юстиція функціонує на стику виконавчої та судової гілок державної влади. Адміністративна юстиція пов'язана з виконавчою владою тим, що її органи тісно взаємодіють з активною виконавчою владою. Із судовою владою вона також пов'язана тим, що Генеральний суд функціонує як апеляційна інстанція для рішень адміністративних судів. Діяльність цих інституцій має галузевий характер і, на відміну від

¹¹ Dragos, D. C., & Neamtu, B. (2014). *Alternative Dispute Resolution in European Administrative Law*. Springer Berlin, Heidelberg. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-642-34946-1>

континентальної моделі адміністративної юстиції, на них не поширюється принцип універсальної юрисдикції¹².

Яскравою особливістю контролю, який забезпечує адміністративна юстиція у Великій Британії, є відсутність загального механізму захисту для уряду. Не існує закону, який би описував адміністративні процедури в цілому у вигляді якогось "загального адміністративного права". Не існує єдиної моделі, яку громадяни можуть використовувати у спорах з адміністративними органами. Це відкриває двері для різних можливостей для окремих осіб. З іншого боку, це також може створювати певні неузгодженості та неоднозначності в системі правового захисту дій та рішень адміністративних органів.

Узагальнюючи практику Великобританії, можна виділити наступні механізми, які можуть бути використані, якщо рішення вважається неправильним або якщо рішення не зрозуміле:

- по-перше, особа може вимагати усного або письмового пояснення рішення;
- по-друге, особа може попросити адміністративний орган переглянути своє рішення;
- по-третє, якщо разом з рішенням не було надано "обґрунтування", адміністративний орган може вимагати надати "обґрунтування";
- по-четверте, у певних випадках можна звернутися до незалежного органу з проханням провести експертизу.

У багатьох випадках таким органом є незалежний адміністративний суд.

Всі чотири можливості покликані допомогти особі зрозуміти рішення і тримати її якомога далі від судів і трибуналів. Це означає, наприклад, що установа переглядає своє рішення за внутрішньою процедурою, уникаючи таким чином можливості судового оскарження за встановленою законом процедурою оскарження¹³.

Таким чином, у Великій Британії не існує закону, який би регулював усі випадки законного втручання судів у діяльність

¹² Галабурда Н. Характер модернізації адміністративної юстиції в англосаксонській системі права. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2021. С. 59-63. URL http://apnl.dnu.in.ua/5_2021/11.pdf

¹³ Langbroek, Ph. M., Buijze, A., & Remac, M. (2012). Designing Administrative Pre-Trial Proceedings. Montaigne Centre for Judicial Administration and Conflict Resolution Utrecht University, Netherlands: Eleven International Publishing. URL <https://www.uu.nl/sites/default/files/rebo-designing-gecomprimeerd.pdf>

виконавчої влади чи сам адміністративний процес. Суди мають право вирішувати, які акти чи рішення можуть бути скасовані. Як уже зазначалося, основним елементом наглядової діяльності судів загальної юрисдикції за діяльністю адміністрації є з'ясування того, чи існують докази, що обґрунтовують адміністративний акт або рішення. Відсутність або недостатність доказів, очевидно, призводить до скасування адміністративного рішення. У деяких випадках законодавчим актом створюється апеляційний орган над судом, який розглядає скарги на судові рішення виключно з правової точки зору.

Крім того, в системі адміністративної юстиції Великої Британії існує багато невирішених організаційних і правових питань, а правова природа відносин між органом влади, який створив суд, і самим судом може виявитися складною для розуміння. Однак невід'ємним атрибутом сучасного публічного права у Великій Британії залишається те, що суди мають фундаментальне значення для виконання адміністративних рішень за допомогою засобів публічного права.

Адміністративне право у Великій Британії за останні роки зазнало значних змін. Воно стало ближчим до континентальної європейської концепції адміністративного права. Поряд з адміністративним правом окремі частини адміністративного права, в тому числі судовий контроль за діями (рішеннями) органів публічної влади у відносинах з громадянами, відкриваються під впливом європейського (адміністративного) права (тобто права, сформованого в Європейському Союзі), яке активно імплементується в сучасну правову систему України і яке передбачає здійснення адміністративних процедур робляться спроби детально врегулювати на законодавчому рівні діяльність адміністративних органів щодо контролю за дотриманням процедур з метою реалізації адміністративних процедур¹⁴.

2. Правові особливості адміністративної юстиції в Сполучених Штатах Америки

Незважаючи на те, що англосаксонська модель об'єднує країни англосаксонського права (наприклад, Великобританія, США,

¹⁴ Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

Канада, Ірландія, Австралія та Нова Зеландія), вона має багато особливостей та відмінностей.

Структура сучасного права США не відрізняється від структури права Великої Британії. Воно також диференційоване на загальне право та право справедливості і формується судовою практикою у вигляді прецедентів. Процесуальне право має пріоритет над матеріальним правом. Джерелами права є прецеденти, закони та доктрини, створені окремими суддями та суддівськими корпораціями. В принципі, доктрина підтверджує високу роль судів у контролі за конституційністю законів і тлумаченні прецедентів. Як у Великій Британії, так і в США, суди справедливості, які існують у десяти штатах, зберігають свою важливість. Там, де не існує способу вирішення питання в рамках загального права, суди приймають рішення на основі справедливості (хоча і не в обсязі створення прецедентів)¹⁵.

Водночас модель адміністративної юстиції в США розвивалася у досить специфічний спосіб. Термін "адміністративна юстиція" не є широко вживаним в американській юридичній літературі. Для опису діяльності з розгляду адміністративно-правових скарг частіше використовується термін "судочинство" (adjudication).

Стаття 2 Федерального закону "Про адміністративну процедуру" визначає розгляд і вирішення спорів як процес прийняття рішення адміністративним органом. Іншими словами, поняття "розгляд і вирішення спорів" та "адміністративна юстиція" не можна вважати синонімами. Це пов'язано з тим, що останнє поняття є ширшим і охоплює діяльність з вирішення адміністративних спорів та прийняття рішень.

На відміну від інших країн досліджуваної моделі, де адміністративні трибунали нагадують спеціалізовані судові установи і займають периферійне становище на межі між виконавчою та судовою гілками влади, більшість квазісудових органів адміністративної юстиції в США знаходяться в межах виконавчої влади. Це можна побачити, проаналізувавши систему адміністративної юстиції США. Залежно від статусу органу та персоналу, що виконує адміністративні функції, можна розрізнити

¹⁵ Гапотій, В. Д., Жильцов, О. Л., Воржевітіна, Г. І. Основні правові системи світу: навчальний посібник. ФОП Однорог Т.В., Мелітополь. 2019. URL : <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8307/1/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%20%281%29%20%E2%80%94%20%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>

спеціалізовані комісії, суддів адміністративного права, спеціалізовані адміністративні судові органи та судові органи, що здійснюють функції адміністративної юстиції як структурні підпорядковані органи виконавчої влади. Суди спеціальної юрисдикції часто називають адміністративними судовими органами: Федеральний суд міжнародної торгівлі, Федеральний претензійний суд і Федеральний податковий суд.

Основну роль у вирішенні та розгляді адміністративно-правових спорів відіграють судді з адміністративного права, які працюють у відповідних адміністративних органах. Створення квазісудових і квазізаконодавчих функцій в адміністративних органах суперечило б статті III, розділу I Конституції США, яка проголошує, що "судова влада в Сполучених Штатах належить Верховному суду і судам нижчих інстанцій, які можуть час від часу засновуватися Конгресом". Однак необхідність створення адміністративного судового органу, як і в інших країнах англосаксонського права, була зумовлена вимогами часу¹⁶.

Правова система США – це складна і всеосяжна мережа законів, постанов, правил і процедур, яка постійно розвивається і покликана забезпечити справедливість для всіх громадян і резидентів Сполучених Штатів. Правова система США формується на основі Конституції США, яка встановлює повноваження та межі діяльності уряду. Основними елементами правової системи США є: Конституція США Федеральні закони та підзаконні акти: закони та підзаконні акти, які застосовуються до всієї країни і приймаються Конгресом та виконавчою владою. Конституції та закони штатів: основний закон кожного штату, що встановлює правову систему кожного штату і встановлює правила і норми з питань, що стосуються конкретного штату. Місцеві закони та місцеві правила: правила і норми, які застосовуються на певних територіях, наприклад, у графствах, містах і селищах. Загальне право: правові традиції, засновані на прецедентах і минулих рішеннях, які допомагають формувати спосіб, у який правова система США вирішує конкретні питання. Прецедентне право: судові рішення судів, які можуть мати значний вплив на тлумачення та застосування законів і нормативно-правових актів¹⁷.

¹⁶ Особливості адміністративної юстиції Великобританії та США. Website. URL <https://referatss.com.ua/work/osoblivosti-administrativnoi-justicii-velikobritanii-ta-ssha/>

¹⁷ Кудін А. Правові системи України та США: порівняльний аналіз. Право та державне управління 2023 № 3. С.291-295. URL http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2023/44.pdf

Як відомо, судове адміністрування включає в себе низку адміністративних впливів, які забезпечують необхідні стандарти роботи судів та належне функціонування судової влади. З точки зору визначення особливостей здійснення правосуддя можна говорити про існування двох основних систем: континентальної європейської та англо-американської. Досвід організації здійснення правосуддя в англо-американській системі правосуддя може бути розглянутий на основі американського прикладу, тим більше, що здійснення правосуддя в цій країні має особливості, які відображають західноєвропейську правову традицію.

Видатні вчені, які досліджують американську правову систему в контексті процесу трансформації та інтеграційних зв'язків, зазначають, що на прикладі цієї системи можна побачити, як елементи, характерні для різних правових сімей, можуть ефективно взаємодіяти та змінюватися в межах єдиного правового простору. Йдеться про комплексний характер американської правової системи, яка поєднує в собі риси як англосаксонської (прецедентної), так і романо-германської (статутної) правових систем.

Процес адміністративної реформи в судовій системі США розпочався після Другої світової війни і врешті-решт призвів до фундаментальних змін у системі та створення адміністративних структур з професійним персоналом. Позитивним є те, що ця тенденція розвивалася паралельно з низкою реформ в адміністративній та соціальній сферах.

Досвід судової системи США та використання різних методів і підходів до формування правосуддя є особливо актуальним для України. Зокрема, судова система США характеризується паралельним функціонуванням федеральної судової системи та системи федеральних округів, що сприяє зміні ставлення суспільства до судів, підвищенню їх авторитету та зміцненню довіри до судової влади.

Таким чином, у процесі реформування вітчизняної системи правосуддя запозичення досвіду США не має системного характеру, але окремі його елементи вже є і можуть бути використані в майбутньому.

3. Загальна характеристика адміністративного судочинства в Канаді, Новій Зеландії та Австралії

Оскільки Канада належить до американської (неєвропейської) групи загального права, що сформувалася під впливом англійської

системи загального права, слід коротко зупинитися на особливостях адміністративного судочинства в Канаді.

Таким чином, канадська правова система приймає фундаментальний принцип системи, згідно з яким рішення вищих судів мають силу прецеденту. Наразі система загального права в Канаді є незалежною, а її єдність гарантується Верховним судом Канади та Вищим судом кожної провінції, яким підпорядковані всі суди нижчих інстанцій. В результаті інтерпретації англійського права і загального права, що діє в Канаді, рішення англійських судів, винесені раніше, були інкорпоровані в канадське загальне право, не втративши при цьому своєї значущості. Лише у 1982 році Канада змогла прийняти власне законодавство. Було створено двопалатний парламент з широкими повноваженнями, включаючи законотворчість. До цього часу закони приймав британський парламент; Конституційний акт 1982 року встановив, що жоден акт британського парламенту не має сили в Канаді відтоді. Джерелами права тепер є статuti, видані канадським парламентом, правила справедливості та прецедентне право англійського загального права. 1982 року Канада отримала можливість видавати власні закони, що позитивно вплинуло на встановлення судового контролю над виконавчою владою.

Правова система Австралії зазнала сильного впливу загального права з часів заснування британських колоній. Основними джерелами австралійського права досі залишаються прецеденти та закони загального права. Лише в 1960-х роках австралійське загальне право почали видавати за частину англійського права, і врешті-решт воно було визнано незалежною галуззю права рішенням 83-го Судового комітету Таємної ради в Лондоні. Однак авторитет британських суддів настільки глибоко вкорінився у свідомості австралійських суддів, що вони традиційно посилаються у своїх рішеннях на іноземних суддів.

Єдність загального права гарантується Верховним судом Австралії. Рішення Верховного суду за апеляціями на рішення судів штатів є обов'язковими для всіх судів. Рішення Верховного суду Австралії та вищого суду кожного штату і території мають прецедентну силу. Суди нижчих інстанцій не мають такого привілею. Однак Верховний суд не вважається зобов'язаним виконувати свої рішення, а суди нижчих інстанцій – зобов'язані. Крім того, в Австралії прийнято закон про скарги на поведінку посадових осіб,

який певною мірою перегукується з основами українського законодавства про адміністративні процедури.

Як і Австралія, Нова Зеландія підпорядковувалася британському загальному праву та статутам (законам), коли була колонією, і після здобуття незалежності в 1947 році верховенство британського права на цій території не припинялося доти, доки не було спеціально зазначено, що воно застосовується до Нової Зеландії. Парламент Нової Зеландії, який раніше не мав законодавчих повноважень, зробив важливий крок, включивши деякі британські закони у внутрішнє законодавство. Однак система загального права була збагачена і підтримана рішеннями Верховного суду Нової Зеландії. Новозеландські юристи визнають силу прецеденту для себе і для всіх судів нижчих інстанцій. Прецедентами є рішення Верховного суду Нової Зеландії (обов'язковий прецедент) та рішення Великобританії, Австралії, Канади та інших країн англо-американського права (переконливий прецедент). Законодавство Нової Зеландії характеризується раціональністю, розроблені та прийняті закони, що стосуються найважливіших правових систем, таких як цивільне та адміністративне право. Вищими судовими інстанціями в Новій Зеландії є Апеляційний суд і Верховний суд. Апеляційний суд (голова судової системи) розглядає апеляції на рішення Верховного суду, рішення адміністративних судових органів і рішення арбітражних судів. Таким чином, спори з органами державної влади є одними з найважливіших справ і не розглядаються в мирових судах, найнижчій ланці загальної судової системи¹⁸.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши результати цього дослідження, можна побачити, що не існує ідеальної правової моделі, яка б одночасно підходила б для всіх країн світу, оскільки історичний розвиток, стаановлення правової свідомості суспільства накладають свій відбиток на формування правових норм у сфері всієї правової системи, так адміністративної юстиції зокрема.

Для нашої країни дослідження правових доктрин світу сприяє розширенню міжнародних зв'язків, як економічних так і судових, і в результаті цього українська доктрина адміністративного судочинства

¹⁸ Judiciary The Administrative Court Judicial Review Guide 2023. Courts and tribunals Judiciary : website. URL <https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/high-court/administrative-court/administrative-court-judicial-review-guide-2022/>

може стати взірцем для розвитку галузевого законодавства в інших країнах світу.

АНОТАЦІЯ

Дослідженням доктринальних засад адміністративного судочинства в світі присвячено багато наукових робіт, що робиться для вдосконалення законодавчої бази вирішення публічно-правових спорів і для формування єдиної сталої практики, яка б підвищила рівень довіри осіб до державних органів та до судової системи взагалі.

В цьому дослідженні ми проаналізуємо системи адміністративного судочинства, які були сформовані в особливих колоніальних умовах та умовах реалізації влади монархів, і чинні станом на теперішній час, але вже з урахуванням сучасних умов розвитку кожної держави окремо. Питання формування самої системи адміністративної юстиції в державах системи звичайного права, а також визначення основних способів захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб від «свавілля» публічної адміністрації є дуже важливим для розвитку української системи адміністративного судочинства, що є яскравою ознакою демократичності та правової стабільності в державі.

Вивченням особливостей функціонування системи адміністративної юстиції в країнах англосаксонської правової системи, де провідне місце відводиться судовим прецедентам, протягом тривалого часу займалися відомі українські та іноземні науковці, такі як П. Діхтієвський, В. Бевзенко, Т. Апарова, П. Арчер, Б. Баурінг, Є. Кубко, Р. Куйбіда, О. Муза, О. Пасенюк, Ю. Педько, В. Перепелюк, Н. Писаренко, Р. Волкер та інші. Їх роботи були враховані під час впровадження системи адміністративної юстиції України, зокрема під час реалізації концепції утворення адміністративних судів в Україні з 2001 року.

Метою цього дослідження є визначення особливостей реалізації правових засобів захисту прав і свобод осіб від дій та рішень органів публічної влади в країнах, де панує і на даний час звичаєве право, а не кодифіковане, що матиме позитивний вплив на формування шляхів удосконалення українського законодавства у вирішенні суперечок у сфері публічно-владних правовідносин.

Література

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. підруч. О. Ф. Скакун. Харків : Консум. 2021.656с
2. Гапотій, В. Д., Жильцов, О. Л., Воржевітіна, Г. І. Основні правові системи світу:навчальний посібник. ФОП Однорог Т.В., Мелітополь. 2019. URL : <http://eprints.mdu.edu.ua/id/eprint/8307/1/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%20%281%29%20E2%80%94%20%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>
3. Власенко Н.Н. Історія виникнення та особливості застосування «загального права» та «права справедливості» в англосаксонській правовій системі. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2022. С. 3-7 URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/1.pdf
4. Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство. навчальний посібник. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахура. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ.2014.596 с. ISBN 978-617-511-160-4
5. Бевзенко В. Адміністративна юрисдикція: сутність, критерії та межі. Юридичний вісник України. 2019. 2-8 серпня (№ 31). С. 180-195. URL: <https://racurs.ua/b104-administrativna-urisdikciya-sutnist-kriteriyi-ta-meji.html>
6. Решота В. Реформа адміністративної юстиції у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. COPERNICUS Political and Legal Studies. Vol. 1, Issue 2 (June 2022): pp. 24–32 URL <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/cpls/2/cpls202.pdf>
7. Pre-Action Protocol for Judicial Review. website. URL https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/protocol/prot_jrv.
8. Dragos, D. C., & Neamtu, B. (2014). Alternative Dispute Resolution in European Administrative Law. Springer Berlin, Heidelberg. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-642-34946-1>
9. Галабурда Н. Характер модернізації адміністративної юстиції в англосаксонській системі права. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2021. С. 59-63. URL http://apnl.dnu.in.ua/5_2021/11.pdf
10. Langbroek, Ph. M., Buijze, A., & Remac, M. (2012). Designing Administrative Pre-Trial Proceedings. Montaigne Centre for Judicial Administration and Conflict Resolution Utrecht University, Netherlands:

Eleven International Publishing. URL. https://www.uu.nl/sites/default/files/rebo-des_ign_ing-gecomprimeerd.pdf.

11. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

12. Особливості адміністративної юстиції Великобританії та США. Website. URL. <https://referatss.com.ua/work/osoblivosti-administrativnoi-justicii-velik-ob-ri-tanii-ta-ssha/>

13. Кудін А. Правові системи України та США: порівняльний аналіз. Право та державне управління 2023 № 3. С. 291-295. URL http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2023/44.pdf

14. Деякі аспекти діяльності судової системи в США та перспективи їх використання в ході реформування судової влади в Україні. Офіційний вебсайт Судова влада URL <https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/publications/783050/>

15. Judiciary The Administrative Court Judicial Review Guide 2023. Courts and tribunals Judiciary : website. URL <https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/high-court/administrative-court/administrative-court-judicial-review-guide-2022/>.

Інформація про автора:

Коваль Марат Петрович,

кандидат юридичних наук,

суддя П'ятого апеляційного адміністративного суду
пр-т Гагаріна, 19-21, м. Одеса, 65039, Україна